

ความหมายที่เปลี่ยนแปลงของพระธาตุพนมในบริบท
ประวัติศาสตร์ ไทย-ลาว¹

The Changing Meaning of Phra That Phnom in The
Context of Thai-Lao History

อรัญ จำนงอุดม* และจักรพันธ์ ชัดชุ่มแสง

Aran Jamnongudom* and Jaggapan Cadchumsang

สาขาวิชาสหวิทยาการสังคมศาสตร์ คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์

มหาวิทยาลัยขอนแก่น

Trans-Disciplinary Social Sciences, Faculty of Humanities and Social
Sciences, Khon Kaen University

*E-mail: aran0889797@gmail.com

Received: Jun 26, 2022

Revised: May 15, 2023

Accepted: May 23, 2023

บทคัดย่อ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาความหมายที่เปลี่ยนแปลงของพระธาตุพนมในบริบทประวัติศาสตร์ไทย-ลาว พ.ศ. 2369-2553 ข้อมูลที่ปรากฏในบทความนี้ได้จากการวิจัยเอกสาร ผลการศึกษาชี้ว่า พระธาตุพนมซึ่งตั้งอยู่บริเวณชายแดนไทย-ลาวสะท้อนถึงความหมายที่เปลี่ยนแปลงไปแต่ละยุค ได้แก่ 1) ยุคศึกษาเจ้าอนุวงศ์ พระธาตุพนมกลายเป็นเครื่องมือทางการเมืองและสงคราม โดยอาณาจักรลาวได้นำพระธาตุพนมไปใช้ในมิติของอำนาจศักดิ์สิทธิ์ที่มีความสำคัญต่อ

¹ บทความเป็นส่วนหนึ่งของวิทยานิพนธ์เรื่อง “พระธาตุพนม: จากพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์สู่สินค้าทางวัฒนธรรม” หลักสูตรศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาสหวิทยาการสังคมศาสตร์ คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น ได้รับการสนับสนุนทุนอุดหนุนการวิจัยและนวัตกรรมจากสำนักงานการวิจัยแห่งชาติ

ทิศทางการเมืองในราชสำนัก ส่วนรัฐสยามได้ใช้พระธาตุพนมในฐานะของสัญลักษณ์ในแผนที่เพื่อกำหนดยุทธศาสตร์ในการทำงานสงครามและเป็นสัญลักษณ์ในการตั้งรับกับการแย่งชิงพื้นที่จากจักรวรรดินิยมตะวันตก 2) ยุคสงครามอินโดจีน พระธาตุพนมถูกนำไปเชื่อมโยงกับความหมายทางการเมือง ได้แก่ การพยายามล้มล้างความศรัทธาของผู้คนในฝั่งซ้ายแม่น้ำโขงที่มีต่อพระธาตุพนมของรัฐบาลอาณานิคมฝรั่งเศส ในขณะที่รัฐไทยได้เชื่อมโยงความหมายพระธาตุพนมกับการสร้างความเข้มแข็งของเมืองของรัฐไทย 3) ยุคสงครามเย็น พระธาตุพนมได้กลายเป็นตราสัญลักษณ์ของสถาบันอุดมศึกษาแห่งแรกในภาคตะวันออกเฉียงเหนือของไทร นอกจากนี้ ยังมีกรให้ความหมายใหม่กับพระธาตุพนมจากความรู้ด้านโบราณคดีของกรมศิลปากร และการผลิตซ้ำวาทกรรมที่เกี่ยวกับตำนานอุรังคธาตุ 4) ยุคพัฒนาอนุภูมิภาคลุ่มน้ำโขง พระธาตุพนมได้ถูกทำให้กลายเป็นสินค้ามีการผลิตสินค้าที่เชื่อมโยงกับพระธาตุพนมเป็นจำนวนมากและมีการขายสินค้าในพื้นที่พระธาตุพนมสืบเนื่องมาจนถึงปัจจุบัน และ 5) ยุคผลักดันพระธาตุพนมให้เป็นมรดกโลกทางวัฒนธรรม เพื่อให้กลายเป็นพื้นที่สากล พระธาตุพนมได้ถูกนำไปเชื่อมโยงกับความหมายใหม่โดยเฉพาะอย่างยิ่งในมิติการเมืองและเศรษฐกิจ กระนั้น พระธาตุพนมยังคงความหมายของการเป็นพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์และเป็นศูนย์รวมทางจิตวิญญาณของผู้คนมาจนถึงปัจจุบัน

คำสำคัญ: พระธาตุพนม พื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ พื้นที่ทางสังคม การต่อรองความหมาย ความสัมพันธ์ไทย-ลาว

Abstract

The Changing Meaning of Phra That Phanom in the Context of Thai-Lao History This article aimed to study the changing meanings of Phra That Phanom in the Thai-Lao historical context from 1826 to 2010. The data used to write this article was from documentary research. According to the study, Phra That Phanom—a pagoda

enshrined in the Thai- Laos border area— reflected the changed meanings in 5 periods as follows: 1) Chao Anouvong Battle Period: Phra That Phanom became a tool for politics and war. While the Lao Kingdom employed Phra That Phanom as a sacred power crucial to the political situation in the royal court, the Siamese court used Phra That Phanom as a symbol in maps for warfare and fighting against the expansion of the Western powers. 2) The Indochina War Period: The French colonial government attempted to overthrow the faith of people on the left bank of the Mekong River towards Phra That Phanom. Meanwhile, the Thai state linked the meaning of Phra That Phanom with the creation of Thai citizenship. 3) The Cold War Period: Phra That Phanom has become the emblem of the first higher education institution in the Northeast of Thailand. In addition, there was a new meaning of the pagoda from the archaeological knowledge of the Fine Arts Department and the reproduction of discourses on Urangadhat Legend. 4) The Mekong Sub-Region Development Period: Phra That Phanom became a commodity. There were many productions of merchandise linked to Phra That Phanom, and the sale of such products in the Phra That Phanom area continues to the present. 5) The Campaigning for Phra That Phanom to be a Cultural Heritage Site Period: To become an international space, Phra That Phanom is associated with new meanings, especially in political and economic dimensions. Still, Phra That Phanom retains its meaning of being a sacred space and the spiritual center of the people until now.

Keywords: Phra That Phanom, Sacred space, Social space,
Contested meaning, Thai-Lao relations,

1. บทนำ

พื้นที่พระธาตุพนม จังหวัดนครพนม ตั้งอยู่บริเวณชายแดนแม่น้ำโขงระหว่างประเทศไทยและลาว ประดิษฐานพุทธเจดีย์ซึ่งมีตำนานอายุกว่าสองพันห้าร้อยปี ถือได้ว่าเป็นพื้นที่อุดมสมบูรณ์พร้อมด้วยทรัพยากรศักดิ์สิทธิ์ บรรจุพระอุรังคธาตุ (กระดูกส่วนหน้าอกพระพุทธเจ้า) ในตำนานอุรังคธาตุหรือตำนานพระธาตุพนมได้กล่าวถึงความสำคัญซึ่งชี้ว่าพระธาตุพนมมีความแตกต่างไปจากพระธาตุองค์อื่น คือ เป็นพุทธตำราส์โดยตรงของสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าที่ทรงรับสั่งพระมหากัสสปะให้นำพระบรมสารีริกธาตุมาประดิษฐานไว้ยัง “ภูกาพรา” ซึ่งเป็นเนินดินสูงคล้ายภูเขา (สถานที่ตั้งปัจจุบันของเจดีย์พระธาตุพนม) โดยมีท้าวพญาทั้งห้าอันได้แก่ พญานันทเสน เมืองศรีโคตรบูร (ปัจจุบันคือพื้นที่ของประเทศ สปป. ลาว) พญาจลมนิพนธ์มหัทธ คุ้มจลณี (ปัจจุบันคือพื้นที่เมืองเว้ ประเทศเวียดนาม และพญาอินทปัฐนคร เมืองอินทปัฐนคร (เมืองพระนคร หรือประเทศกัมพูชาในปัจจุบัน) พญาคำแดง เมืองหนองหารน้อย (ปัจจุบันคือพื้นที่ในจังหวัดอุดรธานี) และพระยาสุวรรณภิงคาร เมืองหนองหารหลวง (ปัจจุบันคือพื้นที่ในจังหวัดสกลนคร) สนับสนุนร่วมบุญในการก่อสร้างพระธาตุพนมองค์แรกเมื่อ พ.ศ. 8 เพื่อเป็นที่รำลึกถึงพระพุทธเจ้าและให้ผู้คนทั่วสารทิศได้มาสักการบูชา ดังนั้น พระธาตุพนมจึงเป็นพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ซึ่งมีตำนานเกี่ยวข้องกับเรื่องเล่าชุมชนของอาณาจักรโบราณทั้งฝั่งไทย ลาว เวียดนาม และกัมพูชา (Fine Arts Department, 1979) อีกทั้งยังเป็นศูนย์รวมทางจิตวิญญาณที่มีความสำคัญต่อรากฐานทางสังคมของชุมชนสองฟากฝั่งแม่น้ำโขง (Rajanuwat, 2008) โดยมีวัฒนธรรม “ข้าโอกาส” ซึ่งเป็นผู้ดูแลรักษาพระธาตุพนมมาตั้งแต่สมัยบูรณะพระธาตุพนมครั้งแรกเมื่อ พ.ศ. 500 โดยพญาสุเมตธรรมวงศาได้ขออาสาข้าราชการสามพันคน เพื่อเป็นกุศลบูชารับราชการเป็นข้าอุปฐากพระธาตุพนม (Tonlerd, 2017) และมีการจัดประเพณีเดือนสามงานนมัสการพระธาตุพนมที่เหล่าข้าโอกาสจัดขึ้นทุกปี โดยทำพิธี “เสียด่าง” เพื่อแสดงความศรัทธาที่มีต่อพระธาตุพนม จนกลายเป็นอัตลักษณ์ที่มีลักษณะเฉพาะตัวซึ่งถือปฏิบัติสืบทอดมาหลายชั่วอายุคน ด้วยเหตุนี้ พระธาตุพนม

จึงเป็นพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ที่ทำให้สังคมเกิดสำนึกร่วมทางความเชื่อ จนสามารถเชื่อมโยงผู้คนสองฝั่งโขงให้เป็นหนึ่งเดียวกันเหนือความเป็นรัฐชาติได้ (Manichot, 2011)

อย่างไรก็ตาม ตลอดระยะเวลาที่ผ่านมาการสร้าง ความทรงจำและคุณค่าของพระธาตุพนมได้มีการปรับเปลี่ยนไปอย่างต่อเนื่องในบริบทประวัติศาสตร์ไทย-ลาว อาทิ สงครามการแย่งชิงดินแดนบริเวณระหว่างสองอาณาจักร ได้ทำให้พระธาตุพนมในฐานะพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์และศูนย์รวมทางจิตวิญญาณของผู้คนบริเวณสองฝั่งโขงได้ถูกนำไปใช้ประโยชน์ในสงครามเพื่อแสดงอำนาจความชอบธรรมในฐานะผู้ปกครองดินแดน หรือการพัฒนาภายใต้วาทกรรมชาตินิยมและการสร้างสำนึกร่วมความเป็นชาติโดยเน้นการกลืนกลายทางวัฒนธรรมเข้าสู่อาณาจักรกลางของประเทศไทย ส่งผลให้องค์กรภาครัฐเข้ามามีบทบาทในพื้นที่พระธาตุพนมและใช้พระธาตุพนมเป็นเครื่องมือในการหลอมรวมความเป็นพลเมืองของคนที่มีศรัทธาในพระธาตุพนมให้เกิดสำนึกความเป็นไทยมากขึ้น ในขณะที่เดียวกัน ท่ามกลางการพัฒนาพื้นที่เศรษฐกิจอนุภาคลุ่มน้ำโขงซึ่งเปิดทางให้ระบบทุนนิยมขององค์กรภายนอกเอกชน และภาคประชาชนให้เข้ามาแสวงหาผลประโยชน์ประกอบธุรกิจในพื้นที่พระธาตุพนมจำนวนมาก บริเวณโดยรอบวัดพระธาตุพนมซึ่งเป็นพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์จึงถูกซ้อนทับด้วยพื้นที่เศรษฐกิจจนกลายเป็นสถานที่จำหน่ายสินค้าหลากหลายชนิด และพระธาตุพนมในฐานะศูนย์รวมทางจิตวิญญาณของผู้คนได้เริ่มถูกระบบทุนนิยมตีราคาให้มีมูลค่าในการแลกเปลี่ยน โดยการนำทรัพยากรทางวัฒนธรรมของพระธาตุพนมมาผลิตซ้ำในรูปแบบผลิตภัณฑ์สินค้าที่มีไว้เพื่อขายแก่คนทั้งภายในและภายนอกที่เดินทางมาสักการะพระธาตุพนม ตลอดจนการสร้างพระธาตุพนมขึ้นในต่างประเทศ การเสนอให้เป็นพื้นที่มรดกโลกทางวัฒนธรรม และการเป็นพระธาตุประจำวันเกิด ได้ทำให้การรับรู้ของพระธาตุพนมขยายไปสู่สังคมภายนอกมากขึ้น ดังนั้น การให้ความหมายของพื้นที่พระธาตุพนมในฐานะพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์จึงมีความหมายควบคู่ไปกับการเป็นพื้นที่แห่งการต่อรองความหมายทางการเมือง พื้นที่เชิงเศรษฐกิจ และพื้นที่ทางสังคมในการสร้างตัวตนและการเชื่อมโยงผู้คนจากหลายพื้นที่เข้าด้วยกัน โดยเป็นไปตามลักษณะของการเปลี่ยนถ่ายความหมายที่มี การ

ข้อขัดแย้งระหว่างความหมายเดิมและความหมายใหม่ภายใต้กระแสสังคมและวัฒนธรรมในแต่ละยุค ทำให้ความหมายของพื้นที่มีลักษณะเหมือนสิ่งมีชีวิต เคลื่อนไหว ไม่หยุดนิ่ง ไม่ตายตัว และมีการตอบโต้กันอยู่เสมอ

2. แนวคิดที่ใช้

ผู้เขียนอธิบายปรากฏการณ์ที่ศึกษาผ่านแนวคิดการสร้างพื้นที่ของอ็องรี เลอแฟฟวร์ (Henri Lefebvre: 1901 - 1991) นักสังคมวิทยาชาวฝรั่งเศสซึ่งมองความสัมพันธ์ของพื้นที่กายภาพและพื้นที่เชิงจินตภาพในลักษณะที่มีการเชื่อมโยงกันและเป็นพลวัต โดยเน้นศึกษาที่ความสัมพันธ์ของกลุ่มต่าง ๆ ซึ่งเข้ามาเกี่ยวข้องกับพื้นที่ทางกายภาพ (Ankitchit, 2014) และพิจารณาความหมายของพื้นที่ในฐานะ “ผลผลิต” ผ่านกระบวนการ “วิพากษ์วิชีของพื้นที่” ซึ่งมีสามองค์ประกอบ ได้แก่ 1) ปฏิบัติการของพื้นที่ หมายถึง กิจกรรมทางสังคมที่แสดงถึงการใช้อำนาจการผลิตและผลประโยชน์จากพื้นที่ ในขณะเดียวกันปฏิบัติการเชิงพื้นที่ดังกล่าวจำเป็นต้องผ่านกระบวนการรับรู้ที่พื้นที่นั้นมีความหมายอย่างไรในทัศนะของกลุ่มคนต่าง ๆ ที่เข้ามาใช้พื้นที่ ซึ่งอาจต้องเชื่อมโยงกับพื้นที่อื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องด้วย 2) ภาพตัวแทนของพื้นที่ หมายถึง การให้ความหมายของพื้นที่เชิงมนทัศน์ กล่าวคือ เป็นการมองพื้นที่แบบมีการใส่รหัสและถอดรหัสด้วยสัญลักษณ์เฉพาะเจาะจง เพื่อทำความเข้าใจและสื่อถึงความหมายของพื้นที่ดังกล่าว 3) พื้นที่ของภาพตัวแทน เป็นลักษณะของความสัมพันธ์ทางสังคม ในการใช้พื้นที่และมีการสร้างความหมายของผู้คนที่มีความแตกต่างและหลากหลาย แต่ถูกครอบงำด้วยกระแสหลักของแต่ละยุคสมัย ทำให้ความหมายของพื้นที่มีการเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา จนนำไปสู่การผลิตซ้ำชุดความหมายใหม่ซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงอำนาจและชุดความหมายที่ส่งผลให้เกิดกระบวนการทางวัฒนธรรมและผลลัพธ์ของกฎกติกาในพื้นที่ แนวคิดการสร้างพื้นที่ของเลอแฟฟวร์ช่วยให้เราเข้าใจถึงความสัมพันธ์เชิงความหมายของกระบวนการสร้างสภาพแวดล้อมทางกายภาพที่สัมพันธ์ยึดโยงกับพื้นที่ทางสังคม และพื้นที่ในมนทัศน์ ซึ่งเป็นความสัมพันธ์ของ

การพัฒนาให้กลายเป็นสำเนียงร่วมของสังคมภายใต้กระบวนการประกอบสร้าง ความหมายของพื้นที่ในความทรงจำของผู้คน โดยส่งผลให้เกิดความเข้าใจหรือ สำนึกต่อพื้นที่บางอย่างร่วมกัน จากการปฏิบัติกิจกรรมผ่านพื้นที่กายภาพนั้น ๆ จน ผลิตสิ่งที่เรียกว่า “ภาพตัวแทนของพื้นที่” ออกมาจากพื้นที่ทางกายภาพ ทำให้ ภาพตัวแทนดังกล่าวได้ตกผลึกเป็นผลผลิตทางสังคมที่ได้รับการจดจำและคาดหวัง และท้ายที่สุดได้กลายสภาพเป็นวัตถุดิบต่อผลิตซ้ำพื้นที่ทางกายภาพชนิดใหม่ต่อไป (Tantimala, 2017)

ผู้เขียนได้นำแนวคิดการสร้างพื้นที่ของอ็องรี เลอแฟฟวร์ มาเป็นกรอบเพื่อ ศึกษาพื้นที่พระธาตุพนมซึ่งเป็นพื้นที่ทางกายภาพศูนย์รวมทางจิตวิญญาณของผู้คน ตลอดภูมิภาคลุ่มน้ำโขง เป็นพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ทางศาสนาซึ่งมีกลุ่มอำนาจจากรัฐสอง ฝั่งโขงเข้ามาใช้ประโยชน์ในพื้นที่ ทำให้ความหมายและความทรงจำของพระธาตุ พนมมีการเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลาจากอดีตจนถึงปัจจุบัน ทั้งนี้ ในการเขียน บทความ ผู้เขียนได้ศึกษาข้อมูลจากตำนานท้องถิ่น เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ที่เกี่ยวกับประวัติศาสตร์ของราชอาณาจักรหรือประวัติศาสตร์แบบสามัญชนที่เชื่อมโยงกับ พื้นที่พระธาตุพนม เริ่มตั้งแต่ยุคศึกเจ้าอนุวงศ์ (ราวช่วง พ.ศ. 2369 – 2371) จนถึง ยุคผลึกตันยกระดับพระธาตุพนมให้เป็น “มรดกโลกทางวัฒนธรรม” (ช่วง พ.ศ. 2553 – ปัจจุบัน) ผู้เขียนได้วิเคราะห์ข้อมูลทุติยภูมิดังกล่าวในเชิงเนื้อหา แล้ว นำเสนอในรูปแบบการพรรณนาเชิงวิเคราะห์ โดยมีเนื้อหาสาระสำคัญของ ความหมายพระธาตุพนมที่เปลี่ยนแปลงไปในบริบทประวัติศาสตร์ไทย-ลาว ดังต่อไปนี้

3. ความหมายที่เปลี่ยนแปลงของพระธาตุพนมในบริบทประวัติศาสตร์ ไทย-ลาว

ความหมายที่เปลี่ยนแปลงของพระธาตุพนมในบริบทประวัติศาสตร์ไทย-ลาวตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน สะท้อนถึงความสำคัญของพระธาตุพนมในฐานะของ พื้นที่ซึ่งประดิษฐานพุทธเจดีย์อันเป็นศูนย์รวมทางจิตวิญญาณของผู้คนสองฝั่งโขงที่

ถูกนำไปใช้เพื่อแสดงถึงอำนาจความชอบธรรมในการเป็นเจ้าของพื้นที่ ภายใต้อำนาจการผลิดซ้ำและประกอบสร้างความหมายตามกระแสหลักของสังคมในแต่ละสมัย ในส่วนนี้ผู้เขียนจะนำเสนอชุดความรู้การเปลี่ยนแปลงความหมายดังกล่าว โดยแบ่งเป็นห้ายุคตามเหตุการณ์สำคัญทางสังคมที่มีผลต่อการสร้างความหมายใหม่ให้กับพระธาตุพนม โดยแบ่งเป็น 5 ยุค ดังนี้

3.1 ยุคศึกเจ้าอนุวงศ์ (ช่วง พ.ศ. 2369 – 2371) เป็นช่วงการก่อตัวของสงครามแย่งชิงดินแดนบริเวณสองฝั่งแม่น้ำโขงระหว่างอาณาจักรลาวและสยาม การสร้างบารมีหรือการแสดงอำนาจความชอบธรรมในการเป็นผู้ปกครองพื้นที่ถือเป็นกลยุทธ์สำคัญที่ทั้งสองอาณาจักรพยายามดำเนินการ ทำให้พระธาตุพนมในฐานะศาสนสถานศักดิ์สิทธิ์คู่บ้านคูเมืองที่ตั้งอยู่บริเวณพื้นที่ลุ่มน้ำโขงได้แสดงบทบาทสำคัญอย่างมากต่อเหตุการณ์ในสงครามครั้งนี้ โดยอาณาจักรลาวก่อนจะประกาศเอกราชแยกตัวการปกครองออกจากประเทศราชของอาณาจักรสยาม ในช่วง พ.ศ. 2349-2356 พระเจ้าอนุวงศ์ผู้ครองนครเวียงจันทน์ พร้อมด้วยเจ้าเมืองนครพนมและเจ้าเมืองมุกดาหาร ได้พิจารณาเห็นว่าพระธาตุพนมเป็นมหาเจดีย์โบราณ ซึ่งได้รับการอุปถัมภ์จากราชวงศ์ลาวล้านช้างและเป็นที่เคารพมาช้านาน ในขณะที่ตัวพระธาตุพนมยังเป็นศาสนสถานที่ยังเชื่อกันว่าต้องเป็นพระมหากษัตริย์และผู้มีบารมีสูงสุดเท่านั้นถึงจะสามารถทำการบูรณะได้ ดังนั้นเพื่อเป็นการเฉลิมพระเกียรติในฐานะเจ้ามหาชีวิตกษัตริย์ผู้ปกครองอาณาจักรลาวล้านช้าง จึงได้พร้อมใจกันบูรณะซ่อมแซมฉัตรพระธาตุพนม สร้างถนนอิฐจากวัดไปยังท่าน้ำ และซ่อมแซมพระอุโบสถจนสำเร็จจุลลงไปได้ด้วยดี อย่างไรก็ตาม การบูรณะพระธาตุพนมของเจ้าอนุวงศ์ในครั้งนี้ยังมีนัยยะสำคัญแฝงอยู่อีกสองประการ คือเพื่อสืบทอดพระพุทธศาสนาโดยการทำนุบำรุงพระธาตุพนมซึ่งเป็นสัญลักษณ์สำคัญทางศาสนา ทำหน้าที่เป็นแกนกลางหลอมรวมผู้คนในสองฝั่งแม่น้ำโขงให้เป็นหนึ่งเดียวกัน รวมทั้งเพื่อเป็นการสร้างขวัญกำลังใจและชกแจงจิตใจของเหล่าข้าโอกาสผู้เฝ้าดูแลรักษาพระธาตุพนมที่ตั้งถิ่นฐานในบริเวณฝั่งซ้ายแม่น้ำโขงและฝั่งขวาเมือง

นครพนมไปจนถึงเมืองมุกดาหาร ให้เข้าร่วมกับกองทัพฝ่ายอาณาจักรลาว เพื่อเป็นกำลังพลสำคัญในการทำศึกสงครามกับรัฐสยามในภายภาคหน้า

จนกระทั่งในช่วง พ.ศ. 2369-2371 ความพยายามที่จะประกาศเอกราชเพื่อมีอิสระในการปกครองตนเอง ทำให้เจ้าอนุวงศ์มีพระราชประสงค์ที่จะแยกตัวออกจากการปกครองแบบหัวเมืองประเทศราชของอาณาจักรสยามในสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ 3 จึงเริ่มมีการระดมผู้คนในแถบหัวเมืองในภาคอีสาน เพื่อเพิ่มกำลังทหารให้ได้มากที่สุด โดยเฉพาะกลุ่มข้าโอกาสซึ่งถือเป็นคนกลุ่มใหญ่ในบริเวณสองฝั่งโขง ให้มาเข้าร่วมกับกองทัพฝ่ายเจ้าอนุวงศ์ อย่างไรก็ตาม ตามขนบธรรมเนียมและคติความเชื่อที่ราชวงศ์ลาวล้านช้างถือปฏิบัติมาแต่โบราณ การกระทำเช่นนี้ของเจ้าอนุวงศ์ถือว่าผิดจารีตประเพณีอย่างใหญ่หลวง เนื่องจาก “เหล่าข้าโอกาสทุกคนคือสมบัติของพระธาตุพนม หากเจ้าเมืองใดกล้าเกณฑ์ไพร่พลข้าโอกาสเหล่านั้นมาเป็นของตน เทพผู้รักษาพระธาตุพนมจะดลบันดาลให้เจ้าเมืองนั้นเกิดความวิบัติจนถึงแก่กรรม” ด้วยเหตุนี้พื้นที่อำเภอธาตุพนมและบริเวณใกล้เคียงจึงไม่มีเจ้าเมืองปกครองมาตั้งแต่สมัยโบราณ (Tonlerd, 2017)

หลังจากการรวบรวมกองกำลังทหารได้ไม่นานก็เกิดเหตุการณ์สำคัญขึ้น โดยมีบันทึกไว้ในเอกสารพื้นเวียง คือ “ฟ้าผ่าพระธาตุพนม” และแผ่นดินไหวทำให้พื้นดินกลางเมืองเวียงจันทน์แยกออกเป็นทางยาว (Chinnabutr, 2016) เหตุการณ์นี้ทำให้ผู้คนในราชสำนักลาวต่างพากันแตกตื่นตีความไปต่าง ๆ กันว่า เป็นลางร้ายบอกเหตุ โดยองค์พระธาตุพนมได้แสดงอำนาจศักดิ์สิทธิ์เพื่อแจ้งเตือนต่อเจ้าอนุวงศ์ให้นำเหล่าข้าโอกาสกลับคือพระธาตุพนมและชะลอการศึกษาสงครามซึ่งถือเป็นเรื่องราวที่ทำลายขวัญและกำลังใจของเหล่าแม่ทัพนายกองรวมถึงทหารในกองทัพของเจ้าอนุวงศ์จำนวนมาก แต่ด้วยความเร่งรีบเพราะเห็นโอกาสที่จะมีชัยเหนือศัตรูจึงทำให้เจ้าอนุวงศ์ไม่สนคำเตือนดังกล่าวจนเป็นเหตุให้พ่ายแพ้สงครามในที่สุด ดังนั้น ชุดข้อมูลดังกล่าวจึงถือเป็นเหตุการณ์สำคัญทางประวัติศาสตร์ที่แสดงให้เห็นว่าพระธาตุพนมในฐานะพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์มีความสำคัญอย่างยิ่งต่อการกำหนดทิศทาง

การเมืองของราชสำนักลาวในสมัยอดีตซึ่งทำให้ผู้คนในแถบท้องถิ่นสองฝั่งแม่น้ำโขง มีความศรัทธายำเกรงในองค์พระธาตุพนมเสมอมา

ในขณะเดียวกัน การศึกษาลักษณะภูมิศาสตร์พื้นที่ของอีกฝ่ายเพื่อการทำความเข้าใจอย่างลึกซึ้ง ทำให้การทำสงครามในครั้งนี้พื้นที่พระธาตุพนมเองก็มีความสำคัญต่ออาณาจักรสยามเช่นเดียวกัน โดยพระธาตุพนมนั้นถือเป็นเจดีย์ที่มีสถาปัตยกรรมที่โดดเด่นและเป็นรูปธรรมมากที่สุดใภูมิภาคอีสาน อีกทั้งยังมีความสูงในเวลานั้นถึง 43 เมตร ทำให้กองทัพฝ่ายสยามที่จะต้องเคลื่อนทัพมายังพื้นที่แถบบ้านเมืองในบริเวณลุ่มแม่น้ำโขง ได้มีการนำรูปลักษณะอันเป็นอัตลักษณ์ของพระธาตุพนมไปใช้ในการอธิบายถึงสถานที่สำคัญในแผนที่เพื่อกำหนดแผนยุทธศาสตร์ในการเดินทัพทำสงคราม และถือเป็นเงื่อนไขสำคัญที่ส่งผลให้ตำแหน่งที่ตั้งของพระธาตุพนมได้เปิดเผยตัวตนเป็นที่ประจักษ์แก่ผู้คนในภูมิภาคอื่นครั้งแรก แสดงให้เห็นว่า ภาพและตำแหน่งพื้นที่ของเจดีย์พระธาตุพนมในแผนที่ชุดดังกล่าวคือหลักฐานสำคัญที่ทำให้ทราบว่า พระธาตุพนมคือสถูปเจดีย์สำคัญในลุ่มแม่น้ำโขงที่มีผู้คนจากภูมิภาคอื่นรู้จักอย่างเป็นรูปธรรมมาตั้งแต่สมัยต้นรัตนโกสินทร์ไม่น้อยกว่าสองร้อยกว่าปี (Manichot, 2011)

นอกจากนี้ ภายหลังจากชนะสงคราม พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงสร้าง “วัดบวรสถานสุทธารวาส หรือ วัดพระแก้ววังหน้า” เป็นวัดประจำพระบวรราชวัง เช่นเดียวกับวัดพระศรีรัตนศาสดารามหรือวัดพระแก้ว เพื่อถวายเป็นพุทธบูชาและเพื่อทรงแก้บนหรือเฉลิมพระเกียรติเมื่อครั้งได้เสด็จยกกองทัพไปปราบกบฏเวียงจันทน์ แต่ยังไม่ทันแล้วเสร็จสมบูรณ์ พระองค์ก็เสด็จสวรรคต ทำให้พระบาทสมเด็จพระปิ่นเกล้าเจ้าอยู่หัวในรัชกาลที่ 4 ได้ทรงดำเนินการก่อสร้างวัดบวรสถานสุทธารวาสต่อ และทรงมีพระประสงค์ให้สร้างพระธาตุพนมจำลองขึ้น นอกจากเพื่อแก้บนหลังสงครามแล้ว สาเหตุการสร้างพระธาตุพนมจำลองส่วนนี้อาจเกิดจากพระราชนิยมในศิลปวัฒนธรรมล้านช้างของพระองค์ท่าน เพราะท่านทั้งทรงพ่อน แอ่วลาว และยังทรงมีแคนเป็นเครื่องดนตรีที่ทรงโปรด (Wat Phra That Phanom Woramahawihan, 2014) และที่สำคัญคือ เพื่อเป็นอนุสรณ์

สถานที่ยึดเหนี่ยวจิตใจของชาวลาวที่ถูกกวาดต้อนอพยพมายังกรุงเทพฯ หลังพ่ายแพ้สงคราม ซึ่งมีจิตใจหยอหดที่พื้นที่บ้านเกิดเมืองนอนอันมีพระธาตุพนมเป็นศูนย์รวมทางจิตวิญญาณ ตลอดจนในเวลานั้นพื้นที่ในแถบลุ่มน้ำโขงกำลังถูกรุกรานจากจักรวรรดินิยมตะวันตก ดังนั้น เพื่อการตั้งรับการแย่งชิงพื้นที่จึงจำเป็นต้องมีการจำลองแบบศิลปกรรมสำคัญของหัวเมืองประเทศราชมาไว้ในเขตพระราชฐานของสยาม เพื่อสร้างศิลปวัฒนธรรมร่วมอันบ่งบอกถึงความเป็นผืนแผ่นดินเดียวกันให้ประจักษ์แก่ชาติตะวันตก (Sriwongsa, 2019)

ดังนั้น ในยุคนั้น พระธาตุพนมจึงมีสถานะเป็นพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ซึ่งมีความสำคัญในพื้นที่สองฝั่งแม่น้ำโขงและได้ถูกกลุ่มอำนาจที่พยายามแย่งชิงพื้นที่และแสดงความเป็นเจ้าของพื้นที่เข้ามาแสวงหาผลประโยชน์ จากการให้ความหมายของพื้นที่พระธาตุพนมเป็นเครื่องมือในสงคราม โดยอาณาจักรลาวได้มีปฏิบัติการเชิงพื้นที่ การเข้าไปทำนุบำรุงพระธาตุพนมเพื่อใช้ในการแสดงความชอบธรรมในฐานะกษัตริย์ล้านช้างและการชักจูงให้กลุ่มข้าโอกาสเข้าร่วมกับกองทัพฝ่ายตน ในขณะเดียวกันพระธาตุพนมเองก็ได้ใช้ความหมายของอำนาจศักดิ์สิทธิ์เพื่อแสดงความเป็นเจ้าของกลุ่มข้าโอกาสและมีบทบาทสำคัญในการทำนายทิศทางการเมืองของราชสำนักลาว รวมทั้งอาณาจักรสยามก็ได้ใช้พระธาตุพนมซึ่งเป็นสถานที่สำคัญในภูมิภาคลุ่มน้ำโขงมาใช้เป็นสัญลักษณ์ในแผนที่เพื่อกำหนดยุทธศาสตร์การวางทัพทำสงคราม และเป็นสัญลักษณ์ในการตั้งรับกับการแย่งชิงพื้นที่จากจักรวรรดินิยมตะวันตก ดังนั้นความหมายของพื้นที่พระธาตุพนมจึงเปรียบเสมือนเครื่องมือสำคัญที่ทั้งสองอาณาจักรนำไปใช้ให้เกิดประโยชน์สูงสุดแก่ฝ่ายตน

3.2 ยุคสงครามอินโดจีน (ช่วง พ.ศ. 2436 – 2488) นับตั้งแต่สิ้นสุดยุคสงครามระหว่างลาวและสยาม ได้ปรากฏข่าวอำนาจใหม่จากซีกโลกตะวันตก เมื่อประเทศฝรั่งเศสได้ขยายอิทธิพลมายังพื้นที่ราบลุ่มแม่น้ำโขง ทำให้ในช่วง พ.ศ. 2436 - 2488 อาณาจักรฝั่งซ้ายแม่น้ำโขงประเทศลาวถูกรวมเข้าเป็นอินโดจีนของฝรั่งเศส ดังนั้นการสร้างเอกภาพให้กับคนสองฝั่งโขงจึงถือเป็นภารกิจเร่งด่วนให้กับผู้นำทางการเมืองทั้งสองฝั่งโขง โดยรัฐบาลอาณานิคมฝรั่งเศสได้ใช้มาตรการล้มล้าง

ความศรัทธาของผู้คนในฝั่งซ้ายแม่น้ำโขงที่มีต่อพระธาตุพนม เนื่องจากการกำหนดรัฐชาติแบบใหม่ในด้านอาณาเขตที่ชี้ให้เห็นว่าพระธาตุพนมไม่ได้อยู่ในการปกครองของรัฐบาลอาณานิคมฝรั่งเศส (หรือพระธาตุพนมไม่ใช่มรดกทางวัฒนธรรมของแคว้นลาวอีกต่อไป) ทำให้ในขณะนั้นผู้นำทางการเมืองแห่งอาณาจักรลาวได้แสวงหาปูชนียสถานแห่งใหม่เพื่อทดแทนความเชื่อความศรัทธาของผู้คนที่ต้ององค์พระธาตุพนม ทั้งนี้ รัฐบาลฝรั่งเศสได้ทำการบูรณะพระธาตุหลวงเพื่อเป็นสัญลักษณ์ของกรุงเวียงจันทน์อันเป็นเมืองหลวงของประเทศลาว และได้ประกาศให้พระธาตุหลวงแห่งกรุงเวียงจันทน์เป็นศาสนสถานที่สำคัญของชาตินลาว การกระทำดังกล่าวสะท้อนถึงการประกาศอธิปไตยบนฝั่งซ้ายแม่น้ำโขง (Tonlerd, 2017)

ในขณะเดียวกัน รัฐบาลสยามก็ได้พยายามลดทอนมนต์ศักดิ์ของพระธาตุพนม โดยพยายามล้มล้างจุดกำเนิดและจุดร่วมทางวัฒนธรรมของคนสองฝั่งโขง ให้คนฝั่งขวาแม่น้ำโขงต้องมาผูกโยงกับเมืองโคราชและเมืองกรุงเทพฯ ทั้งทางด้านเศรษฐกิจ สังคม และการเมือง มิใช่ทางฝั่งซ้ายแม่น้ำโขงอีกต่อไป อาทิ การเชิดชูวีรกรรมความกล้าหาญของท้าวสุรนารี (ย่าโม) วีรสตรีซึ่งส่วนกอบกู้เมืองนครราชสีมาจากกองทัพเจ้าอนุวงศ์ และการสร้างวาทกรรมภักยอมมิวนิสต์ เป็นต้น ทำให้ประวัติศาสตร์พระธาตุพนมถูกจำกัดอยู่เฉพาะพื้นที่ชุมชนพระธาตุพนมเท่านั้น ซึ่งเป็นเหตุให้เจดีย์พระธาตุพนมขาดการอุปถัมภ์จากกลุ่มชนชั้นสูงในสังคม และมีสภาพทรุดโทรมอย่างมาก จนกระทั่ง พ.ศ. 2443 ทางคณะพระอัครราชทูตของหลวงปู่เสาร์ กนตสีโล และหลวงปู่มั่น ภูริทัตโต เดินทางมาพำนักที่เจดีย์พระธาตุพนม และได้รวบรวมญาติโยมซึ่งเป็นกลุ่มข้าโอกาสที่อาศัยอยู่ในบริเวณใกล้เคียงให้มาช่วยกันถากถางทำความสะอาดบริเวณองค์พระเจดีย์ให้สะอาดเป็นที่เจริญหูเจริญตาน่าเคารพกราบไหว้ หลังจากนั้นจึงได้เผยแพร่ศาสนา “วันมาฆบูชา” และแจ้งประกาศข่าวให้ญาติโยมในพื้นที่บริเวณใกล้เคียงให้ทราบกันว่าพระธาตุพนมเป็นพระธาตุอันศักดิ์สิทธิ์เพราะเป็นพระธาตุที่บรรจ้อัฐิธาตุของพระพุทธเจ้า ทำให้ชาวบ้านเกิดความศรัทธาและประกาศให้วันมาฆบูชาเป็นวันสำคัญของพื้นที่พระธาตุพนม อีกทั้งชุดความรู้เหล่านี้ได้ถูกพูดปากต่อปากในหมู่คณะพระสงฆ์

กรรมฐานที่เป็นลูกศิษย์ของหลวงปู่เสาร์และหลวงปู่มั่นอย่างกว้างขวาง การรับรู้เรื่องราวของพระธาตุพนมจึงกลับมาได้รับความสนใจอย่างมากและเริ่มกลายเป็นที่รู้จักของผู้คนทั่วทุกภูมิภาค นับเป็นคุณมหาศาลที่ทำให้ชนรุ่นหลังได้พระธาตุพนมเป็นสถานศักดิ์สิทธิ์เพื่อการกราบไหว้มาจนทุกวันนี้

ดังนั้น รัฐบาลไทยจึงเปลี่ยนแนวคิดโดยเล็งเห็นว่าพระธาตุพนมเป็นที่ศรัทธาเลื่อมใสของประชาชนในแถบแม่น้ำโขงโดยเฉพาะอย่างยิ่งในภาคอีสาน ทำให้ใน พ.ศ. 2478 รัฐบาลไทยประกาศขึ้นทะเบียนพระธาตุพนมเป็นโบราณสถานแห่งชาติ เพื่อให้ประชาชนมองว่ารัฐบาลได้ให้ความสำคัญต่อการมีอยู่ขององค์พระธาตุพนม ต่อมาใน พ.ศ. 2483 เป็นช่วงที่รัฐบาลไทยมีข้อพิพาทเรื่องเขตแดนในบริเวณฝั่งโขงกับประเทศฝรั่งเศสซึ่งเป็นเจ้าอาณานิคมของลาวในขณะนั้นอีกครั้ง ทำให้พระธาตุพนมซึ่งประดิษฐานอยู่บริเวณชายแดนมีบทบาทสำคัญอย่างมากในเหตุการณ์ครั้งนี้ โดยรัฐบาลไทยได้มีนโยบายบูรณะซ่อมแซมพระธาตุพนมให้สูงตระหง่านสามารถมองเห็นได้ในระยะไกลและให้มีลักษณะของสถาปัตยกรรมแบบไทย ส่วนยอดมีการออกแบบใหม่เป็นลายพุ่มข้าวบิณฑ์ซึ่งเป็นศิลปะที่แสดงถึงความ เป็นไทยแท้เช่นเดียวกับเจดีย์ในพุทธศาสนาที่ปรากฏในราชธานีสุโขทัย ซึ่งเป็นศูนย์กลางของประเทศไทยแห่งแรก โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อสร้างสำนึกร่วม ความเป็นชาติไทยให้คนในพื้นที่ฝั่งขวาแม่น้ำโขงเข้าร่วมกับฝั่งไทยมากขึ้น (Manichot, 2011) อีกทั้งยังเป็นการสื่อให้เห็นว่าพระธาตุพนมเป็นพระธาตุแบบไทยไม่ใช่แบบลาวอีกต่อไป ตลอดจนเพื่อเป็นการตอบแทนผู้บริจาคทรัพย์ในการบูรณปฏิสังขรณ์พระธาตุพนม ทางรัฐบาลและวัดพระธาตุพนมจึงร่วมกันสร้างเหรียญพระธาตุพนมรุ่นแรก ชื่อว่า "เหรียญพระธาตุพนมช่วยไทย" เพื่อมอบให้เป็นของที่ระลึกแก่ผู้บริจาค และเปิดให้ประชาชนทั่วไปได้เช่าบูชาซึ่งเป็นการหารายได้เพื่อสทบในการบูรณะพระธาตุพนมอีกประการหนึ่ง ดังนั้น พระธาตุพนมจึงมิได้มีความหมายในฐานะของพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์เพียงอย่างเดียวเท่านั้น แต่ยังเป็นตัวแทนปูชนียสถานที่รัฐบาลกรุงเทพฯ ใช้เป็นสัญลักษณ์ในการประกาศอธิปไตยของอาณาจักรไทยบนพื้นที่ฝั่งขวาแม่น้ำโขง และยังเป็นพื้นที่ทางการเมืองที่ผูกติดกับ

ความเป็นชาติซึ่งรัฐไทยได้ใช้ในการสร้างสำนึกร่วมความเป็นไทยเพื่อต่อรองกับประเทศฝรั่งเศส

อย่างไรก็ตาม การสร้างความเป็นอื่นระหว่างรัฐบาลไทย-ลาว ได้ทำให้คนสองฝั่งโขงดูแคลนซึ่งกันและกัน คนฝั่งซ้ายค่าคนฝั่งขวาเป็น “หมาขี้ข่าไทย” ส่วนคนฝั่งขวาค่าคนฝั่งซ้ายว่าเป็น “หมาฝรั่ง” (Viravong, 1996) กระนั้น กลุ่มคนสองฝั่งโขงที่มีภูมิสำเนาอาศัยอยู่ริมแม่น้ำโขงส่วนใหญ่เป็นเครือญาติกัน โดยเฉพาะอย่างยิ่งฝั่งตรงข้ามวัดพระธาตุพนมนั้นเป็นชุมชนข้าโอกาส ทำให้เส้นพรมแดนซึ่งรัฐบาลทั้งสองได้กำหนดขึ้นมีอจางวากันการข้ามฝั่งไปมาหาสู่ระหว่างคนสองฝั่งโขงได้ เพราะชาวบ้านจากฝั่งลาวยังคงข้ามแม่น้ำโขงเพื่อมาสักการะพระธาตุพนมในช่วงเทศกาลงานบุญเดือนสามมิได้ขาด และชาวบ้านจากฝั่งไทยเองก็ยังคงข้ามฝั่งไปเที่ยวเทศกาลในประเทศลาวเช่นกัน ทำให้ในช่วงเวลาบุญเดือนสามได้กลายเป็นช่วงเวลาที่สร้างความสัมพันธ์ระหว่างญาติมิตรของคนสองฝั่งโขง (Tonlerd, 2017) ด้วยเหตุนี้ ความหมายของอาณาเขตระหว่างรัฐชาติจึงถูกทำลายลง เหลือไว้เพียงความศรัทธาที่มีต่อพระธาตุพนม และแสดงให้เห็นว่าพระธาตุพนมได้กลายเป็นพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ที่ทำให้สังคมเกิดสำนึกร่วมทางความเชื่อ จนสามารถเชื่อมโยงผู้คนให้เป็นหนึ่งเดียวกันเหนือความเป็นรัฐชาติได้ (Manichot, 2011)

ดังนั้น ในยุคสงครามอินโดจีน ปฏิบัติการเชิงพื้นที่ซึ่งเกิดขึ้นของกลุ่มคนต่าง ๆ ที่เข้ามาเกี่ยวข้องในพื้นที่พระธาตุพนมมีอยู่สามกลุ่ม ได้แก่ กลุ่มที่ไม่ได้ผลประโยชน์ในพื้นที่พระธาตุพนม คือ เจ้าอาณานิคมฝรั่งเศสซึ่งได้ใช้มาตรการล้มล้างความเชื่อเรื่องพระธาตุพนมออกจากสำนึกร่วมของคนฝั่งซ้ายแม่น้ำโขง และรัฐสยาม ก่อน พ.ศ. 2443 ได้พยายามลดทอนมนต์ศักดิ์ของพระธาตุพนมให้ผูกโยงกับวัฒนธรรมเมืองกรุงเทพฯ และกลุ่มที่สร้างวาทกรรมความศักดิ์สิทธิ์ คือ คณะพระธุดงค์ ซึ่งมีปฏิบัติการเชิงพื้นที่ในการเรียกพลังศรัทธาจากชาวบ้านให้หันกลับมานับถือพระธาตุพนม ทำให้พระธาตุพนมกลายเป็นพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ที่มีผู้คนให้ความสำคัญอีกครั้งในฐานะเจดีย์บรรจุพระบรมสารีริกธาตุ ตลอดจนกลุ่มที่ใช้ประโยชน์จากพื้นที่พระธาตุพนม คือ รัฐบาลไทย การบูรณะพระธาตุพนมซึ่งเป็น

สถานที่ศักดิ์สิทธิ์ซึ่งมีผู้คนในภาคอีสานนับถือเป็นจำนวนมากให้มีลักษณะทางสถาปัตยกรรมแบบไทย เพื่อใช้เป็นเครื่องมือในการสร้างสำนึกรวมความเป็นชาติไทย ส่งผลให้มีการผลิตข้อความหมายของพระธาตุพนมในฐานะเจดีย์ทางพระพุทธศาสนา และประกอบสร้างข้อความใหม่ในฐานะเครื่องมือในการสร้าง “ความเป็นไทย”

3.3 ยุคสงครามเย็น (ช่วง พ.ศ. 2497 – 2522) ภายหลังสงครามล่าอาณานิคมอินโดจีนได้สิ้นสุดลง รัฐบาลสหรัฐอเมริกากับสหภาพโซเวียตได้กำหนดให้มีการใช้ดินแดนอินโดจีนเป็นสมรภูมิสงครามเย็น ส่งผลให้เกิดการพัฒนาเพื่อให้อุตคล่องกับการปฏิรูปประเทศตามกระบวนการทันสมัยในพื้นที่ทุรกันดารบริเวณฝั่งขวาแม่น้ำโขง พ.ศ. 2505 ในการนี้ รัฐบาลไทยมีนโยบายส่งเสริมสวัสดิภาพและพัฒนาทรัพยากรบุคคลด้วยการขยายการศึกษาระดับอุดมศึกษาไปสู่ภาคอีสาน โดยมีมติให้จัดตั้งสถาบันการศึกษาชั้นสูง ด้านวิศวกรรมศาสตร์และเกษตรศาสตร์ขึ้นที่จังหวัดขอนแก่น และเพื่อเป็นสัญลักษณ์ความเป็นหนึ่งด้านการศึกษากลุ่มผู้ดำเนินการจึงเห็นชอบว่า พระธาตุพนมเปรียบเสมือนตัวแทนทางจิตวิญญาณของภาคอีสาน เป็นสถูปเจดีย์ทางพระพุทธศาสนาที่มีความเก่าแก่มากที่สุด ในภูมิภาค รวมทั้งยังเป็นศูนย์รวมทางความเชื่อ จึงได้มีการนำรูปสัญลักษณ์ขององค์พระธาตุพนมไปใช้ออกแบบเพื่อใช้เป็นตราสัญลักษณ์ของมหาวิทยาลัยขอนแก่น ซึ่งเป็นสถาบันการศึกษาระดับอุดมศึกษาแห่งแรกและเป็นศูนย์กลางทางการศึกษาในภาคอีสาน (Manichot, 2011)

ในขณะเดียวกัน การต่อสู้ทางอุดมการณ์ของโลกเสรีนิยมกับโลกสังคมนิยม ได้ทำให้ สปป.ลาว เกิดการเปลี่ยนแปลงการปกครองเป็นระบอบสังคมนิยม โดยพรรคประชาชนปฏิวัติลาวสามารถล้มล้างระบอบกษัตริย์และสามารถสถาปนาสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาวได้สำเร็จ เมื่อวันที่ 2 ธันวาคม พ.ศ. 2518 เหตุการณ์สำคัญก่อนเกิดการเปลี่ยนแปลงในปีเดียวกันที่เกี่ยวข้องกับพระธาตุพนมคือ เจดีย์พระธาตุพนมได้พังทลายลงทั้งองค์ภายในคืนวันที่ 11 สิงหาคม พ.ศ. 2518 ทำให้ประชาชนคนลาวซึ่งมีความศรัทธาในองค์พระธาตุพนม รู้สึกว่าตนเอง

ได้สูญเสียสิ่งสำคัญในชีวิตไป และเชื่อว่าเป็นเหตุอาเพศอาถรรพณ์ลงร้ายของชาติบ้านเมือง (Tonlerd, 2017) ในขณะนั้นอาณาจักรลาวได้แบ่งคนออกเป็นสามกลุ่ม ได้แก่ กลุ่มที่ 1 กลุ่มที่นิยมรัฐบาลอาณาจักรลาวอันมีพระมหากษัตริย์เป็นประมุข โดยมีรัฐบาลอาณาจักรไทยกับรัฐบาลสหรัฐอเมริกาเป็นพันธมิตร กลุ่มที่ 2 กลุ่มนิยมความเป็นกลาง และกลุ่มที่ 3 กลุ่มสังคมนิยม ได้รับการช่วยเหลือจากสหภาพโซเวียตและประเทศในค่ายสังคมนิยม โดยประชาชนส่วนใหญ่ในกลุ่มที่ 3 ถูกหลอหลอมให้ยึดมั่นต่อแนวทางการสร้างชาติแบบใหม่ จนส่งผลให้ไม่เคารพในระบบความเชื่อท้องถิ่น ต่างจากคนสองกลุ่มแรกที่มีความศรัทธาต่อพระธาตุพนม ดังนั้นเมื่อเกิดเหตุการณ์ที่ทำให้เกิดความรู้สึกสูญเสียสิ่งสำคัญอันเป็นที่ยึดเหนี่ยวจิตใจที่สุดในชีวิตอย่างพระธาตุพนมไป คนลาวกลุ่มที่ 1 และ 2 จึงขาดพลังใจที่จะต่อสู้กับอำนาจโลกสังคมนิยม จนท้ายที่สุดได้เกิดการเปลี่ยนแปลงการปกครองทำให้คนลาวบางกลุ่มต้องอพยพหนีภัยทาง การเมืองข้ามมาฝั่งไทย บางกลุ่มต้องย้ายไปยังประเทศที่สามในยุโรปและสหรัฐอเมริกาจำนวนหลายหมื่นคน นับว่าเป็นการอพยพครั้งใหญ่ที่สุดในประวัติศาสตร์ของอนุภาครุ่มแม่น้ำโขง (Wiphakphachanakij, 1999)

อย่างไรก็ตาม เหตุการณ์อันเศร้าสลดไม่ได้เกิดขึ้นกับคนลาวเท่านั้น แต่ผู้คนทั่วภาคอีสานก็มีความรู้สึกสูญเสียสิ่งล้ำค่าทางจิตใจไปเช่นเดียวกัน โดยเหตุการณ์ครั้งนั้นเปรียบได้กับการเสด็จดับขันธปรินิพพานของสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าในสมัยพุทธกาล ปรากฏเสียงร้องไห้คร่ำครวญอื้ออึงของประชาชนที่แห่กันมาดูพระธาตุพนมล้มตั้งแต่เวลา 19.38 น. จนเกือบรุ่งสว่าง สาเหตุหลักที่ทำให้พระธาตุพนมได้พังทลายลงทั้งองค์ เนื่องด้วยสภาพความเก่าแก่ทนต่อภัยธรรมชาติไม่ได้ และการบูรณะทุกครั้งที่มีการต่อเติมแต่ส่วนยอดขึ้นไปโดยไม่ได้เสริมพื้นที่ส่วนฐานขององค์เจดีย์ เพื่อปลอบประโลมใจของผู้คนให้โดยเร็ว รัฐบาลไทยจึงต้องเข้ามาทำการบูรณะพระธาตุพนมขึ้นใหม่อย่างเร่งด่วน กรมศิลปากรจึงใช้โอกาสนี้เข้าสำรวจพื้นที่พระธาตุพนม หลังจากรวบรวมหลักฐานและตรวจสอบทางโบราณคดีแล้วพบว่าพระธาตุพนมถูกสร้างขึ้นในช่วง พ.ศ. 1200 – 1400 ทำให้ขอสันนิษฐานใหม่

ดังกล่าวกลายเป็นชุดข้อมูลที่ขัดแย้งกับตำนานท้องถิ่นที่ว่าพระธาตุพนมสร้างขึ้นใน พ.ศ. 8 ข้อมูลดังกล่าวน่าจะมีผลในการลดทอนความน่าเชื่อถือของตำนานอูรังครธาตุลง แต่กลับปรากฏกระแสโต้กลับเนื่องจากชุดคำอธิบายตามตำนานอูรังครธาตุมีพลังเหนือองค์ความรู้ทางโบราณคดีของกรมศิลปากร โดยประชาชนผู้มีจิตศรัทธาในพระธาตุพนมมองว่าการขุดค้นทางโบราณคดีที่เกิดขึ้นภายใต้เวลาจำกัดเพื่อให้สามารถก่อสร้างองค์พระเจดีย์ขึ้นใหม่ในระยะเวลาอันสั้นและต้องประนีประนอมกับแรงศรัทธาของพระและผู้คนที่ท้องถิ่นที่มองว่าการขุดค้นเข้าไปภายในกองอิฐองค์พระธาตุเป็นการลบหลู่พระบรมสารีริกธาตุที่เชื่อว่าฝังอยู่ใต้กองอิฐดังกล่าว ทำให้กรมศิลปากรไม่ได้ทำการขุดค้นลงไปใต้ระดับดินอันเป็นที่ตั้งขององค์พระธาตุ เป็นเหตุให้มีความเชื่อขัดแย้งว่ากรมศิลปากรไม่ได้ขุดค้นอย่างละเอียดจึงไม่ได้พบหลักฐานเกี่ยวกับการสร้างพระธาตุพนมในยุคแรก (Narasaj, 2018)

สิ่งที่น่าสนใจอีกประการหนึ่ง ได้แก่ ในระหว่างการสำรวจได้พบผอบซึ่งภายในบรรจุบรมสารีริกธาตุซึ่งสอดคล้องกับชุดความรู้ของตำนานอูรังครธาตุ ทำให้เหตุการณ์ดังกล่าวกลายเป็นพลังเสริมชุดความรู้ตำนานท้องถิ่นให้มีความถูกต้องและน่าเชื่อถือยิ่งขึ้น จนกระทั่งเมื่อพระธาตุพนมองค์ใหม่ถูกสร้างจนแล้วเสร็จใน พ.ศ. 2522 รัฐบาลได้จัดทำพิธีบรรจุพระอูรังครธาตุและยกฉัตร โดยมีสมเด็จพระสังฆราชสกลมหาสังฆปริณายกเป็นประธานในพิธียกฉัตร และพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดชมหาราช สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี และสมเด็จพระเจ้าลูกเธอเจ้าฟ้าจุฬาภรณวลัยลักษณ์ได้ทรงประกอบพิธีบรรจุพระอูรังครธาตุเข้าไว้ในพระธาตุพนมองค์ใหม่

ดังนั้น จะเห็นได้ว่าในยุคนี้พื้นที่พระธาตุพนมมีการสร้างภาพแทนโดยการประกอบสร้างให้กลายเป็นสัญลักษณ์ตัวแทนความเป็นอีสาน ผ่านการผลิตซ้ำชุดความรู้ของการเป็นพุทธเจดีย์ที่เก่าแก่มากที่สุดซึ่งมีสถานะเป็นศูนย์รวมทางจิตวิญญาณของผู้คนจำนวนมาก อีกทั้งยังแสดงให้เห็นถึงความสำคัญของพระธาตุพนมว่ามีความเกี่ยวข้องกับชีวิตของผู้คนทั้งสองฝั่งแม่น้ำโขง จากเหตุการณ์

พระธาตุพนมพังทลาย ในขณะที่เดียวกันยังสะท้อนให้เห็นถึงพื้นที่ของภาพตัวแทน การตอบโต้ระหว่างชุดความรู้เก่าและใหม่ ปรากฏผ่านพลังศรัทธาแรงกล้าของ ตำนานอูร์จกษัตริย์ที่สามารถสร้างแรงกดดันจนมีอำนาจเหนือกระบวนการสร้างองค์ ความรู้ใหม่ของกรมศิลปากร ทำให้มีข้อสังเกตถึงความไม่สมบูรณ์เพียงพอของข้อมูล จนขาดพลังในการต่อต้านวาทกรรมหลักอย่างตำนานอูร์จกษัตริย์ซึ่งมีการสร้างเสริม ความน่าเชื่อถืออย่างต่อเนื่อง ตลอดจนการได้รับความสำคัญจากผู้นำทางศาสนา พระมหากษัตริย์ และพระบรมวงศานุวงศ์ทุกพระองค์ ซึ่งถือเป็นเหตุการณ์ที่ตอกย้ำ วาทกรรมชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ และอำนาจบารมีมีความชอบธรรมใน การปกครองพื้นที่ของราชวงศ์ไทยซึ่งไม่ใช่ราชวงศ์ลาวล้านช้างอีกต่อไป

3.4 ยุคพัฒนาอนุภูมิภาคลุ่มน้ำโขง (ช่วง พ.ศ. 2525 – 2552) นับตั้งแต่ รัฐบาลไทยได้มีมติเห็นชอบประกาศให้ พ.ศ. 2525 เป็นปีแห่งการท่องเที่ยวไทย ได้ มีการระดมความคิดและจัดกิจกรรมส่งเสริมแหล่งท่องเที่ยวของแต่ละท้องถิ่นทั่ว ประเทศ โดยเฉพาะอย่างยิ่งสถานที่ซึ่งเคยเป็นแหล่งโบราณคดี ได้รับการแนะนำ เผยแพร่ให้เป็นที่รู้จักผ่านสื่อประชาสัมพันธ์ เพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวในหลาย ลักษณะ โดยภาครัฐ เอกชน และภาคประชาชนได้ใช้เป็นเครื่องมือในการขยาย การรับรู้ชุดข้อมูลเกี่ยวกับพื้นที่การท่องเที่ยวไปสู่สังคมภายนอกทั่วทุกภูมิภาคทั้ง ภายในและต่างประเทศ ทำให้พื้นที่พระธาตุพนมซึ่งเป็นชุมชนขนาดเล็กริมฝั่งแม่น้ำ โขงได้รับการปรับมโนทัศน์เพื่อการประชาสัมพันธ์ในฐานะพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ซึ่งมี ความเก่าแก่มากที่สุดใอนุภาคลุ่มน้ำโขงให้กลายเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงจิต วิญญาณ เพื่อส่งเสริมการพัฒนาและอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวตามนโยบายของรัฐ (Manichot, 2011) ดังนั้น พระธาตุพนมจึงไม่ได้ผูกติดอยู่ภายใต้พื้นที่เดิมอีกต่อไป แต่เป็นการขยายไปสู่พื้นที่ทางความคิดและความเชื่อของคนในทุกพื้นที่ การรับรู้ ดังกล่าวทำให้กลุ่มคนจากสถานที่อื่น ๆ หลั่งไหลเข้ามายังพื้นที่พระธาตุพนมจำนวนมาก ปรากฏการณ์เช่นนี้ไม่เพียงเป็นการเผยแพร่ความรู้เกี่ยวกับพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ของ พระธาตุพนมสู่สังคมภายนอกอย่างง่ายดายเท่านั้น แต่ยังเปิดโอกาสให้มิชชันนารีได้ เข้ามาหาทาบกับพื้นที่ทางความเชื่อและศรัทธาของผู้คนที่ติดต่อพระธาตุพนม

ด้วย อาทิ การเสนอขายแผ่นทองคำเปลวตรงบริเวณทางเข้าวัดพระธาตุพนมและการเก็บค่าสถานที่จอดรถ ทั้ง ๆ ที่ทางวัดไม่ได้มีนโยบายให้ปิดทองที่องค์พระธาตุและเก็บค่าจอดรถ ปรากฏการณ์ดังกล่าวส่งผลกระทบต่อภาพลักษณ์ของพื้นที่พระพนมและความรู้สึกในด้านลบของนักท่องเที่ยวที่เดินทางมาสักการบูชาพระธาตุพนม

นอกจากนี้ ใน พ.ศ. 2535 ปฏิบัติการภายหลังยุคสงครามเย็น เริ่มมีการพยายามลดละอุดมการณ์ทางการเมืองหันมาให้ความสำคัญกับการเคลื่อนไหวระดับภูมิภาค มุ่งหน้าสู่การสร้างความร่วมมือทางเศรษฐกิจ โดยเฉพาะอย่างยิ่งนโยบายการพัฒนาในอนุภาคลุ่มน้ำโขง “เปลี่ยนสนามรบให้เป็นสนามการค้า” ซึ่งมีความสำคัญอย่างมากต่อการเปลี่ยนถ่ายความหมายเชิงพื้นที่ของพระธาตุพนมที่ตั้งอยู่บริเวณชายแดนไทย-ลาว อันมีผู้คนจำนวนมากเดินทางมาสักการบูชาพระธาตุพนมอยู่มิขาด รัฐบาลไทยจึงได้สร้างโมเดลต้นแบบใหม่ให้กับผู้คนที่มาต่อพระธาตุพนมในลักษณะของการท่องเที่ยว โดยมีคำสั่งให้หน่วยงานท้องถิ่นเปิดด่านข้ามพรมแดนชั่วคราวตรงบริเวณหน้าวัดพระธาตุพนมในช่วงเทศกาลบุญเดือนสามนมัสการพระธาตุพนมเพื่อให้ผู้คนจากฝั่งไทยและลาวข้ามไปมาหากันได้โดยไม่ผิดพระราชบัญญัติคนเข้าเมืองเป็นที่แรกในประเทศไทย ปรากฏการณ์ดังกล่าวส่งผลให้ภาคเอกชนมีความสนใจลงทุนทำธุรกิจบริเวณพื้นที่วัดพระธาตุพนมมากขึ้น โดยมีการเข้ามาวางจำหน่ายสินค้าภายในบริเวณวัด จนทำให้ความหมายของพื้นที่ทางศาสนาวัดพระธาตุพนมกับพื้นที่ทางเศรษฐกิจถูกผนวกรวมเข้าด้วยกันอย่างชัดเจน

ในขณะเดียวกัน ปัญหาที่ตามมาของการเข้ามาใช้ประโยชน์ของกลุ่มคนจำนวนมากหรือการสร้างพื้นที่สาธารณะเพื่อรองรับกลุ่มนักท่องเที่ยวเชิงจิตวิญญาณ ทำให้วัดมีค่าใช้จ่ายเพิ่มขึ้นทุกเดือน จนเป็นเหตุผลสำคัญที่วัดพระธาตุพนมได้พยายามแสวงหาปัจจัยสมทบทุนโดยการกลายเป็นผู้ประกอบการธุรกิจทางศาสนาเพื่อหารายได้เพื่อนำมาใช้จ่ายภายในวัด อาทิ ธุรกิจวัดถุ่มงคล ธุรกิจค้าขายสินค้าวัฒนธรรมซึ่งเป็นการนำความศักดิ์สิทธิ์และความเชื่อทางศาสนา มาตี

ราคาให้มีมูลค่าในการแลกเปลี่ยน โดยการผนวกเข้ากับวัตถุประสงค์ของ อย่างไรก็ตามการที่ธุรกิจดังกล่าวมีจำนวนเพิ่มมากขึ้นทำให้วัดพระธาตุพนมและภาคเอกชนซึ่งเป็นเจ้าของธุรกิจต่างพยายามสร้างนิยามความหมายและผลิตซ้ำเรื่องเล่าทางประวัติศาสตร์ให้กับพระธาตุพนมในหลากหลายมิติ นอกจากนี้การแข่งขันในเชิงธุรกิจแล้ว ยังมีการช่วงชิงความหมายของพระธาตุพนมเพื่อสร้างสัญลักษณ์และวาทกรรมในการสร้างความชอบธรรมให้การประกอบธุรกิจ ดังจะเห็นได้จาก การนำภาพของเจดีย์พระธาตุพนมไปเป็นตราสัญลักษณ์บนเสื้อผ้า บนตราสินค้า หรือแม้แต่สติ๊กเกอร์เพื่อไว้ติดบนรถ อีกทั้งยังมีการผูกติดความศักดิ์สิทธิ์ไว้กับตัวสินค้า เช่น การจำหน่ายเหรียญบูชาพระธาตุพนม หรือการนำไปประดิษฐ์เป็นรูปปั้นโมเดล และภาพถ่ายเพื่อเป็นของที่ระลึกสำหรับผู้ที่มาเยือนพระธาตุพนม เป็นต้น

ไม่เพียงเท่านั้น เมื่อ สปป. ลาว ได้เข้าร่วมเป็นสมาชิกอาเซียนใน พ.ศ. 2540 มิโนทัศน์ของคนสองฝั่งโขงกับพระธาตุพนมจึงเป็นเรื่องที่กลับมาเชื่อมโยงกันอีกครั้ง จากการเปลี่ยนประวัติศาสตร์ชาติสู่ประวัติศาสตร์ภูมิภาค โดยการนำพระธาตุพนมมาเป็นประเด็นหลักในการศึกษาภูมิหลังทางประวัติศาสตร์เพื่อสร้างชุมชนสองฝั่งโขงบนรากฐานความเสมอภาค และสร้างความเข้มแข็งให้รู้เท่าทันสถานการณ์อาเซียนในสังคมโลก ตลอดจนการสร้างสะพานมิตรภาพไทย-ลาว แห่งที่ 3 เมื่อ พ.ศ. 2552 เพื่อเป็นเส้นทางคมนาคมขนส่งด้านการค้าและการท่องเที่ยวเชื่อมโยงจากประเทศไทย สปป. ลาว เวียดนาม และภาคใต้ของจีน ดังนั้นเพื่อให้สอดคล้องกับนโยบายการท่องเที่ยวของรัฐบาลและกระตุ้นระบบเศรษฐกิจของจังหวัดนครพนม การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทยจึงเข้ามาสนับสนุนกิจกรรมงานบุญนมัสการพระธาตุพนมซึ่งเป็นประเพณีที่เหล่าชาวโอกาสถือปฏิบัติต่อเนื่องกันมาแต่โบราณ ให้กลายเป็นวัฒนธรรมประเพณีเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวของจังหวัดนครพนม ทำให้รูปแบบของการจัดงานประเพณีเปลี่ยนไปจากอดีตซึ่งกลุ่มชาวโอกาสเป็นผู้ดำเนินกิจกรรมหลักทั้งหมด แต่ในปัจจุบันหน่วยงานภาครัฐ เอกชน และการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย ได้ก้าวเข้ามาเป็นผู้ดำเนินการหลักในการจัดงาน รวมไปถึงทัศนคติความเชื่อที่เกี่ยวข้องกับพระธาตุพนมก็ถูกนำมาผลิตและผลิตซ้ำโดยมี

การเชื่อมโยงเรื่องราวอิทธิฤทธิ์ปาฏิหาริย์เข้ากับวัตถุ อาทิ การสร้างเหรียญที่ระลึก พระธาตุพนมเจ้าเอือนสามพระองค์ เหรียญที่ระลึกพระธาตุพนมพญานาคเจ็ดองค์ เป็นต้น โดยมีเป้าหมายเพื่อประชาสัมพันธ์ตำนานอิทธิฤทธิ์ปาฏิหาริย์ของพระธาตุพนมให้ผูกติดไปกับสินค้า และเพื่อเป็นการขยายพื้นที่ศรัทธาความเชื่อให้กว้างขวางมากขึ้น ด้วยเหตุนี้ พื้นที่พระธาตุพนมจึงได้กลายเป็นจุดขายของการท่องเที่ยวเชิงจิตวิญญาณซึ่งมีลักษณะของการนำเอาความงามทางศาสนาและความศักดิ์สิทธิ์มาส่งเสริมจิตวิญญาณของนักท่องเที่ยว เพื่อสร้างมูลค่าในการแลกเปลี่ยนและสามารถจับต้องได้

ดังนั้น ยุคพัฒนาอนุภูมิภาคลุ่มน้ำโขงจึงมีปฏิบัติการเชิงพื้นที่ซึ่งถูกครอบงำตามกระแสหลักของสังคมซึ่งทำให้ความหมายของพระธาตุพนมเปลี่ยนแปลงไปอย่างมาก จากการปรับมโนทัศน์ให้กลายเป็นพื้นที่เชิงเศรษฐกิจการท่องเที่ยวและพยายามนำเอาอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมของพระธาตุพนมทุกรูปแบบมาผลิตและผลิตซ้ำในลักษณะของสินค้าวัฒนธรรมทั้งที่เป็นวัตถุและไม่ใช่วัตถุ เช่น การสร้างพระเครื่องรุ่นต่าง ๆ โดยการเชื่อมโยงกับตำนานและความเชื่อของพระธาตุพนมเพื่อขายและดึงดูดนักท่องเที่ยว หรือการจัดกิจกรรมวันสำคัญบุญเดือนสามนมัสการพระธาตุพนมเพื่อกระตุ้นการเติบโตของเศรษฐกิจการท่องเที่ยวของจังหวัด ส่งผลให้พระธาตุพนมถูกปรับเปลี่ยนมโนทัศน์จากพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์สู่การเป็นสินค้าทางวัฒนธรรม ในขณะเดียวกันก็ถือเป็นอีกหนึ่งช่องทางในการอนุรักษ์วัฒนธรรมประเพณีให้อยู่คู่กับสังคมยุคปัจจุบัน

3.5 ยุคผลึกต้นยกระดับพระธาตุพนมให้เป็น “มรดกโลกทางวัฒนธรรม” (พ.ศ. 2553 – ปัจจุบัน) พัฒนาการทางประวัติศาสตร์ที่ผ่านมาชี้ให้เห็นว่า พื้นที่พระธาตุพนมมีความสำคัญอย่างต่อเนื่องต่อพื้นที่ทางสังคมบริเวณสองฝั่งแม่น้ำโขง กระบวนการสร้างภาพแทนที่ปรากฏขึ้นผ่านปฏิบัติการเชิงพื้นที่ได้ผลิตซ้ำความหมายในฐานะพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ควบคู่ไปกับการเป็นพื้นที่ทางการเมือง เศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรมกระแสหลัก ตลอดจนการขยายการรับรู้ของพื้นที่พระธาตุพนมไปสู่พื้นที่ของสังคมในระดับสากลมากขึ้น ทำให้ภาพแทนเหล่านี้ได้

กลายเป็นวัตถุศิลปะที่ถูกใช้ผลิตซ้ำในพื้นที่ทางกายภาพในพื้นที่สังคมภายนอก และเริ่มมีการสร้างพระธาตุพนมขึ้นในต่างประเทศใน พ.ศ. 2553 จากความร่วมมือของคณะวัดพระธาตุพนมและญาติโยมที่อาศัยอยู่ในประเทศสหรัฐอเมริกาซึ่งมีศรัทธาเลื่อมใสในพระธาตุพนม ได้ร่วมมือกันสร้างพระธาตุพนมขึ้นในประเทศสหรัฐอเมริกา เป็นสาขาของวัดพระธาตุพนมแห่งแรกในต่างประเทศ โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อเป็นสำนักศึกษา ปฏิบัติธรรม บำเพ็ญบุญกุศล และเผยแผ่พระพุทธศาสนา ภายใต้ร่มบารมีขององค์พระธาตุพนม บรมเจดีย์ซึ่งเป็นที่ประดิษฐานพระอรุณธาตุ ต่อมาใน พ.ศ. 2556 พระธาตุพนมได้ถูกสร้างขึ้นอีกครั้งในต่างประเทศอีกครั้ง โดยวัดจินสธารนาถ พาราณสี ประเทศอินเดีย ซึ่งได้อัญเชิญพระธาตุพนมมาสร้างจำลองแบบขึ้นภายในวัดเพื่อเป็นการแสดงถึงพระธาตุพนมได้เดินทางจากดินแดนสุวรรณภูมิคืนสู่แดนพุทธภูมิอีกครั้ง

ในขณะที่เดียวกัน การรับรู้เรื่องราวพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ของพระธาตุพนมไม่ได้เกิดขึ้นเฉพาะในประเทศไทยเท่านั้น แต่ยังได้รับความสนใจจากเจ้าหญิงอาชิ เหม เหม วังชุก แห่งภูฏาน ขณะบรรทมพระองค์ได้ทรงพระสุบินว่ามีพญานาคมาบอกให้ไปนมัสการพระธาตุเจดีย์ซึ่งมีลักษณะยอดแหลม จากนั้นพระองค์จึงรับสั่งให้ข้าราชการค้นหาภาพในอินเทอร์เน็ตจนทราบภายหลังว่าพระธาตุเจดีย์ที่พระองค์ทรงเห็นในพระสุบินนั้นคือพระธาตุพนม และได้เสด็จพระราชดำเนินมาสักการะพระธาตุพนมทุกปี ทำให้การสร้างพระธาตุพนมจำลองและการได้รับความสนใจจากชนชั้นสูงในพื้นที่ต่างประเทศเป็นเงื่อนไขสำคัญในการขยายองค์ความรู้ของพระธาตุพนมไปสู่พื้นที่สังคมประเทศอื่น จนทำให้ได้รับความสนใจจากชาวต่างชาติจำนวนมาก

ความสำคัญของพระธาตุพนมตลอดระยะเวลาทางประวัติศาสตร์ที่ผ่านมา และการกลายเป็นที่จับตามองจากคนภายในประเทศและต่างประเทศเป็นจำนวนมาก ส่งผลให้ใน พ.ศ. 2559 วัดพระธาตุพนมจึงได้ปรึกษาร่วมกับหน่วยงานราชการในจังหวัดนครพนมเพื่อพิจารณาผลักดันยกระดับให้พื้นที่พระธาตุพนมกลายเป็นพื้นที่มรดกโลก อย่างไรก็ตาม การที่พระธาตุพนมพังทลายลงใน พ.ศ.

2518 และได้มีการบูรณะขึ้นใหม่ในสภาพปัจจุบัน ถือเป็นโบราณสถานหรือสิ่งก่อสร้างขึ้นใหม่ เหมาะสมที่จะเสนอขึ้นทะเบียนเป็นมรดกโลกหรือไม่ นั้น เป็นประเด็นคำถามที่หน่วยงานต่าง ๆ ได้ปรึกษาหารือกัน กระนั้น หากพิจารณาความสำคัญขององค์พระธาตุพนมซึ่งเป็นที่เคารพของประชาชนในพื้นที่ทั้งคนไทยและคนลาวมาอย่างแนบแน่นเป็นเวลาหลายศตวรรษ ตลอดจนเป็นปูชนียสถานศักดิ์สิทธิ์ที่ยังดำรงอยู่เพื่อแสดงออกถึงความเคารพสักการะต่อองค์พระสัมมาสัมพุทธเจ้า รวมทั้งเหตุผลอื่น ๆ ไม่ว่าจะเป็นการคงสภาพวัฒนธรรมดั้งเดิมอย่างวัฒนธรรมข้าวโองกซึ่งมีมานานนับพันปีและประเพณีบุญเดือนสามนมัสการพระธาตุพนมที่จัดขึ้นทุกปีจนกลายเป็นอัตลักษณ์ของท้องถิ่น การที่องค์เจดีย์พระธาตุพนมได้ตั้งสง่าผ่านกาลเวลา สงคราม และภัยธรรมชาติ ซึ่งผู้คนหลากหลายกลุ่มจากสองฝั่งโขงได้อุทิศร่วมกันอนุรักษ์และปฏิสังขรณ์เพื่อให้สามารถทำหน้าที่เป็นศูนย์รวมความศักดิ์สิทธิ์ซึ่งช่วยยึดเหนี่ยวจิตใจและส่งเสริมความอยู่ดีมีสุข ความสมานฉันท์ และสันติภาพ ในกลุ่มผู้คนหลากหลายสัญชาติของกลุ่มแม่น้ำโขงได้อย่างต่อเนื่องมาจนถึงปัจจุบัน และการเป็นโบราณสถานเก่าแก่ที่ได้รับความสนใจจากคนทั่วโลก จึงมีการเสนอให้พื้นที่พระธาตุพนมเป็น “พื้นที่มรดกโลกทางวัฒนธรรม” แทนที่จะเสนอให้เป็น “มรดกโลกทางโบราณสถาน” โดยคณะกรรมการดำเนินงานเพื่อขอขึ้นทะเบียนพระธาตุพนมเป็นมรดกโลกได้พิจารณาว่าพื้นที่พระธาตุพนมมีคุณสมบัติเข้าเกณฑ์การพิจารณาคุณค่าอันเป็นสากล ภายใต้เกณฑ์การขึ้นทะเบียนเป็นมรดกโลกทางวัฒนธรรมทั้งสามเกณฑ์ ดังนี้

เกณฑ์ที่ 1 พระธาตุพนมมีอิทธิพลในการสร้างสรรค์ทางศิลปกรรมซึ่งมีลักษณะเป็นศิลปะผสมผสานทางวัฒนธรรมระหว่างศิลปะจามปากกับลาวที่เป็นรูปธรรมจนกลายเป็นต้นแบบในการสร้างพระธาตุองค์อื่นในพื้นที่ลุ่มน้ำโขง ตลอดจนพระธาตุพนมยังเป็นแรงบันดาลใจในการออกแบบการสร้างสรรค์ศิลปะและงานฝีมือพื้นบ้านจำนวนมาก อาทิ “ธาตุบรรจุอัฐิบรรพชน”

เกณฑ์ที่ 2 พระธาตุพนมเป็นตัวแทนคุณค่าทางความเชื่อและวัฒนธรรมของประชาชนในเรื่องการเคารพบูชาพระสถูปพระอัฐิธาตุของพระพุทธเจ้าที่มาจากคติความเชื่อในศาสนาฮินดูและพุทธศาสนาที่เผยแพร่มาจากอินเดีย

เกณฑ์ที่ 3 พระธาตุพนมได้มีการสืบทอดวัฒนธรรม ประเพณี ที่มีการเชื่อมโยงกับท้องถิ่นที่ คือ วัฒนธรรมข้าโอกาส และประเพณีงานนมัสการพระธาตุพนมที่จัดขึ้นทุกปี โดยมีประชาชนทั้งฝั่งไทยและลาวมาร่วมงานจำนวนมาก (The committee is working to request the registration of Phra That Phanom as a world heritage site, 2017)

นอกจากนี้ พระเทพพรหมณี เจ้าอาวาสวัดพระธาตุพนมได้ให้เหตุผลสำคัญของการเสนอให้พระธาตุพนมเป็นมรดกโลก คือ “ไม่ได้ต้องการให้คนในประเทศชื่นชมทัศนียภาพขององค์พระธาตุพนมเท่านั้น แต่ต้องการให้คนทั่วโลกได้รู้จักพระธาตุพนมซึ่งเป็นเจดีย์ทางพระพุทธศาสนา” ดังนั้น การสร้างพระธาตุพนมขึ้นในต่างประเทศและการเสนอให้เป็นมรดกโลกทางวัฒนธรรมจึงถือเป็นเงื่อนไขสำคัญในการขยายเส้นวงขอบของวัฒนธรรมทุกรูปแบบอันเป็นอัตลักษณ์เฉพาะขององค์พระธาตุพนมไปสู่สังคมภายนอกในระดับสากลมากขึ้น และอาจก่อประโยชน์ในหลายด้าน ได้แก่ การสร้างพันธมิตรในการดำเนินงานทั้งภายในและต่างประเทศ การเพิ่มจำนวนของทุนสมทบในการอนุรักษ์และการฟื้นฟูพื้นที่หรือเมืองอันเป็นที่ตั้งของแหล่งการท่องเที่ยว และที่สำคัญคือการสร้างความภาคภูมิใจของพลเมืองซึ่งเป็นเจ้าของทางวัฒนธรรมของผู้คนในภูมิภาคนี้โขง นอกจากนี้ประโยชน์ของการเป็นมรดกโลกอีกประการหนึ่ง คือ ความน่าเชื่อถือและมีชื่อเสียงเป็นที่รู้จักในระดับสากล เป็นแรงจูงใจที่จะเชิญชวนให้ผู้คนทั่วโลกเดินทางมาเรียนรู้และท่องเที่ยว ซึ่งส่งผลดีเพิ่มพูนมูลค่าทางเศรษฐกิจให้กับประเทศชาติและท้องถิ่นได้อีกด้วย รวมทั้งช่วยกระตุ้นเตือนให้ส่วนราชการ องค์กรเอกชนและประชาชนในประเทศได้ตระหนักระมัดระวังในการที่จะปกป้องรักษามรดกโลกไว้ให้ยั่งยืนตามกรอบกติกาของความเป็นมรดกโลก หรือการรักษาตำแหน่งแชมป์มรดกโลกไว้ มิฉะนั้นอาจถูกถอดถอนทำให้อับอายขายหน้าต่อชาวโลก ดังนั้นการเป็นมรดกโลก

จึงเป็นเกียรติยศและความภาคภูมิใจของผู้คนทุกคนในประเทศไทย (The committee is working to request the registration of Phra That Phanom as a world heritage site, 2017)

อย่างไรก็ตาม ถึงแม้ว่าการเสนอให้ยกฐานะของพระธาตุพนมเป็นพื้นที่มรดกโลกทางวัฒนธรรมจะมีคุณูปการอย่างมากต่อสังคม แต่กลุ่มข้าโอกาสผู้ดูแลพระธาตุพนมบางกลุ่มกลับมองว่า การกลายเป็นพื้นที่มรดกโลกนั้นเป็นเหมือนการยกหน้าที่สำคัญในฐานะผู้ดูแลพระธาตุพนมซึ่งมีการสืบทอดมาอย่างยาวนานนับสองพันปีให้กับบุคคลภายนอก (คือ UNESCO) ซึ่งเป็นการลดทอนบทบาทความสำคัญของกลุ่มข้าโอกาส อีกทั้งยังทำให้พื้นที่พระธาตุพนมมีกฎเกณฑ์ที่เข้มงวดมากขึ้น ทำให้คนในชุมชนอาจไม่สามารถเข้าไปใช้พื้นที่พระธาตุพนมได้อย่างสะดวกอีกต่อไป ดังนั้น ฐานะของพระธาตุพนมซึ่งเป็นศูนย์รวมทางจิตวิญญาณของผู้คนจำนวนมาก จึงจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องทำความเข้าใจต่อมุมมองของกลุ่มคนหลากหลายกลุ่ม เพื่อหาทิศทางคำตอบของปัญหาที่อาจจะสร้างความขัดแย้งในชุมชนภายใต้การดำเนินการยกระดับพื้นที่พระธาตุพนมให้เป็นพื้นที่มรดกโลกทางวัฒนธรรม

สิ่งที่น่าสนใจอีกประการหนึ่ง ได้แก่ การส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงจิตวิญญาณโดยกระทรวงการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย ซึ่งได้กำหนดให้มีกิจกรรมไหว้พระธาตุประจำปีเกิดตามคติความเชื่อของชาวล้านนา เนื่องจากในสมัยก่อนอาณาจักรล้านนา ล้านช้าง และพม่า ต่างเป็นพื้นที่ใกล้เคียงซึ่งมีความสัมพันธ์ทางสังคมและแลกเปลี่ยนวัฒนธรรมซึ่งกันและกัน การกำหนดให้มีการไหว้พระธาตุประจำปีเกิดจึงเป็นกุศโลบายอย่างหนึ่งที่ช่วยให้คนในแต่ละพื้นที่ซึ่งอยู่ในเขตวัฒนธรรมเดียวกันมีความสัมพันธ์ไปมาหาสู่กันได้อย่างใกล้ชิดขึ้น (Testham, 1986) ด้วยเหตุนี้ พระธาตุพนมซึ่งเป็นพระธาตุสำคัญในพื้นที่วัฒนธรรมล้านช้างจึงถูกกำหนดให้เป็นพระธาตุประจำปีเกิดของคนที่เกิดในปีวอก เพราะเป็นพระธาตุที่ถูกสร้างขึ้นจากผู้คนหลากหลายพื้นที่และเป็นที่เคารพศรัทธาของผู้คนจำนวนมาก บนสองฝั่งโขง (Kotchare, 2012) ขณะเดียวกัน ใน พ.ศ. 2561 โครงการพัฒนา

และส่งเสริมการท่องเที่ยวพระธาตุสำคัญจังหวัดนครพนมโดยสำนักงานการท่องเที่ยวและกีฬาจังหวัดนครพนม ได้กำหนดให้พระธาตุพนมเป็นพระธาตุประจำวันเกิด (วันอาทิตย์) เพื่อแสดงให้เห็นว่าพระธาตุพนมเป็นพระธาตุองค์แรก และมีความโดดเด่นเป็นรูปธรรมมากที่สุดของภูมิภาค ซึ่งเป็นแรงบันดาลใจในการสร้างพระธาตุพนมองค์อื่น อีกทั้งยังเป็นการแสดงให้เห็นว่านอกจากการเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์คู่บ้านคู่เมืองแล้ว พระธาตุพนมยังมีพระธาตุบริวารอีกเจ็ดองค์ที่สำคัญตั้งอยู่ในจังหวัดนครพนม และหากใครได้ไปกราบไหว้ครบทุกองค์ก็จะเป็นสิริมงคลเสริมบารมีให้แก่ตนเองและครอบครัว

ดังนั้น จะเห็นว่าในยุคผลักดันยกระดับพระธาตุพนมให้เป็น “มรดกโลกทางวัฒนธรรม” ความพยายามของวัดพระธาตุพนมและหน่วยงานราชการจังหวัดนครพนมในการสร้างมโนทัศน์ของพื้นที่พระธาตุพนมให้มีความเป็นสากลและเป็นที่ยอมรับของคนทั้งในและต่างประเทศ ทำให้เกิดปฏิบัติการเชิงพื้นที่ของการผลิตซ้ำพื้นที่ทางกายภาพขึ้นในพื้นที่อื่นด้วยการใช้ประโยชน์จากการเป็นเจดีย์สำคัญทางพระพุทธศาสนา ทำให้ภาพแทนของพื้นที่พระธาตุพนมในยุคนี้จึงกลายเป็นพื้นที่มรดกท้องถิ่น มรดกโลกทางวัฒนธรรม พระธาตุประจำปีเกิด และพระธาตุประจำวันเกิด ตามลำดับ

4. สรุปและอภิปรายผล

การศึกษาพระธาตุพนมกับการเปลี่ยนแปลงความหมายไปในบริบทประวัติศาสตร์ ไทย-ลาว พบว่าในยุคศึกษาอนุวงศ์ สภาวะสงครามระหว่างลาวและสยามได้ทำให้พระธาตุพนมถูกกลุ่มอำนาจที่พยายามแสดงความเป็นเจ้าของพื้นที่เข้ามาแสวงหาผลประโยชน์ จากการให้ความหมายของพื้นที่พระธาตุพนมเป็นเครื่องมือในสงคราม โดยอาณาจักรลาวได้เข้าไปทำนุบำรุงพระธาตุพนมเพื่อใช้ในการแสดงความชอบธรรมในฐานะกษัตริย์ล้านช้างและเพื่อเป็นการชักจูงให้กลุ่มข้าโอกาสเข้าร่วมกับกองทัพฝ่ายตน ในขณะที่เดียวกัน อาณาจักรสยามก็ได้ใช้พระธาตุพนมซึ่งเป็นสถานที่สำคัญในภูมิภาคลุ่มน้ำโขงเป็นสัญลักษณ์ในแผนที่เพื่อ

กำหนดยุทธศาสตร์การวางทัพทำสงคราม ในยุคสงครามอินโดจีน การล่าอาณานิคมของจักรวรรดินิยมตะวันตกได้ทำให้พระธาตุพนมถูกใช้เป็นเครื่องมือทางการเมือง โดยรัฐบาลฝรั่งเศสที่เป็นเจ้าอาณานิคมของลาวในขณะนั้นได้พยายามใช้มาตรการล้มล้างความศรัทธาของพระธาตุพนมให้หายไปจากสำนักของคนฝั่งซ้ายแม่น้ำโขง ในขณะที่เดียวกันรัฐบาลไทยได้เข้าไปบูรณะพระธาตุพนมให้สูงตระหง่านสามารถมองเห็นได้ในระยะไกลและให้มีลักษณะของสถาปัตยกรรมแบบไทย เพื่อสร้างสำนึกร่วมความเป็นไทยในการต่อรองกับประเทศฝรั่งเศส

ในยุคสงครามเย็น นโยบายส่งเสริมสวัสดิภาพและพัฒนาทรัพยากรบุคคลด้วยการขยายการศึกษาระดับอุดมศึกษาไปสู่ภาคอีสาน ได้ทำให้พระธาตุพนมเปลี่ยนแปลงความหมายไปสู่การเป็นตราสัญลักษณ์ของสถาบันอุดมศึกษาแห่งแรกในภาคอีสาน อีกทั้งในยุคนี้ยังแสดงให้เห็นถึงการตอบโต้ระหว่างชุดความรู้เก่าและใหม่ ระหว่างชุดความรู้ของกรมศิลปากรซึ่งได้สำรวจด้านโบราณคดีจนได้ข้อสรุปว่าพระธาตุพนมน่าจะถูกสร้างขึ้นในช่วง พ.ศ. 1200 – 1400 กับชุดความรู้ของตำนานท้องถิ่นหรือตำนานอุรังคธาตุ สำหรับยุคพัฒนาอนุภูมิภาคลุ่มน้ำโขงนั้น นโยบายการพัฒนาของอนุภาคลุ่มน้ำโขงซึ่ง “เปลี่ยนสนามรบให้เป็นสนามการค้า” ได้ทำให้พระธาตุพนมมีความหมายเป็นพื้นที่ทางเศรษฐกิจ โดยมีการเข้ามาขายสินค้าในพื้นที่พระธาตุพนมและมีการผลิตสินค้าที่เชื่อมโยงกับพระธาตุพนม นอกจากนี้ เพื่อกระตุ้นเศรษฐกิจของจังหวัดนครพนม กิจกรรมงานบุญนมัสการพระธาตุพนมได้กลายเป็นวัฒนธรรมประเพณีเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวของจังหวัดนครพนม และท้ายที่สุด ยุคผลักดันยกระดับพระธาตุพนมให้เป็น “มรดกโลกทางวัฒนธรรม” พบว่าการสร้างพระธาตุพนมขึ้นในต่างประเทศและความพยายามยกระดับให้เป็นพื้นที่มรดกโลกเป็นเงื่อนไขสำคัญในการขยายองค์ความรู้ของพระธาตุพนมไปสู่ความเป็นสากลมากยิ่งขึ้น นอกจากนี้ การส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงจิตวิญญาณโดยกระทรวงการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทยและโครงการพัฒนาและส่งเสริมการท่องเที่ยวพระธาตุสำคัญจังหวัดนครพนม ได้ทำให้พระธาตุพนมมี

ความหมายของการเป็นพระธาตุประจำปีเกิดและวันเกิดของคนที่เกิดในปีวอกและวันอาทิตย์

การเปลี่ยนแปลงความหมายของพระธาตุพนมในแต่ละยุคดังกล่าวสะท้อนถึงการให้ความหมายของกลุ่มคนในแต่ละยุค การช่วงชิงความหมายของพื้นที่ การสร้างตัวตนในฐานะเจ้าของพื้นที่ การใช้ประโยชน์จากพื้นที่ และการยึดโยงระหว่างคนในนครพนมและอีสาน รวมทั้งระหว่างคนในฝั่งไทย ลาว และทั่วโลก ในการผลิตและผลิตซ้ำความหมายอย่างต่อเนื่อง ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดการสร้างพื้นที่ของอ็องรี เลอเฟฟวร์ (Henri Lefebvre: 1901 -1991) ที่มองความสัมพันธ์ของพื้นที่กายภาพและพื้นที่เชิงจินตภาพในลักษณะที่มีความเชื่อมโยงกันและเป็นพลวัต ทุกพื้นที่ดังกล่าวมีปฏิบัติการเชิงพื้นที่ในการผลิตซ้ำชุดความหมายเก่าและการประกอบสร้างภาพแทนของชุดความหมายใหม่ ซึ่งเป็นการให้ความหมายของพื้นที่เชิงมโนทัศน์ของผู้คนที่มีการช่วงชิงความหมายของพื้นที่ตามกระแสหลักสังคมในแต่ละยุคสมัย ส่งผลให้ความหมายของพื้นที่มีการเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา และท้ายที่สุดได้ตกผลึกเป็นผลผลิตทางสังคมซึ่งได้รับการจดจำและคาดหวัง จนกลายเป็นวัตถุ癖ที่ถูกใช้ผลิตซ้ำพื้นที่ทางกายภาพชนิดใหม่ต่อไป (Tantimala, 2017) และเพื่อเป็นการอนุรักษ์ไว้ซึ่งศาสนสถานอันทรงคุณค่าทาง จิตวิญญาณอันมีเรื่องราวทางวัฒนธรรมที่มีอัตลักษณ์เฉพาะตัว รวมทั้งมีผู้คนหลากหลายกลุ่มเข้ามาฉวยใช้ประโยชน์ในพื้นที่แห่งนี้ จึงมีความจำเป็นอย่างยิ่งที่เจ้าของวัฒนธรรม หน่วยงานต่าง ๆ รวมไปถึงนักท่องเที่ยว ต้องทำความเข้าใจในผลกระทบในเชิงบวกและเชิงลบที่จะเกิดขึ้นภายหลังของการพัฒนาพื้นที่พระธาตุพนมไม่ว่าจะมาในรูปแบบใดก็ตาม เพื่อเป็นแนวทางให้ทุกภาคส่วนสามารถดำเนินกิจกรรมต่อไปอย่างเข้มแข็งและยั่งยืนสู่สังคมทุกระดับ

References

- Ankitchit, K. (2014). *The process of building awareness and understanding of the arts of Thai society. Case study: Bangkok Art and Culture Center* [Master's thesis, Silpakorn University]. (in Thai)
- Chalongpak, S. & Chantamala, O. (2017). *Fom Bhu Cha Phra Thard Panom: Artificial Process of Performing Art in The End of Buddhist Lent* [Master's thesis, Mahasarakham University]. (in Thai)
- Chinnabutr, S. (2016). *The Identity and Inheritance of the Monastery Serfs of Wat Phra That Phanom Nakhon Phanom Province in Kao Bichabthagaya Offering and Sia Kha Hua Ritual* [Master's thesis, Sakon Nakhon Rajabhat Unive]. (in Thai)
- Fine Arts Department. (1979). *Archives of the restoration of Phra That Phanom at Wat Phra That Phanom Woramahawihan, That Phanom District, Nakhon Phanom Province, 1975- 1979*. Bangkok: Pikanet Press (in Thai)
- Karnthak, A. (2011). *Phra That Phanom: Development of Historical, Social, Cultural, Urban and Community* [Master's thesis, Mahasarakham University]. (in Thai)
- Kotchare, T. (2012). *Thai tourist's behavior in birthday's relic of the buddha religious tourism Nakhon Phanom Province* [Master's thesis, Khon Kaen university]. (in Thai)
- Manichot, S. (2011). *Phra That Phanom: Sacred Religious Sites in the dimension of social and cultural symbols* [Master's thesis, Mahasarakham University]. (in Thai)

- Meekaew, N. (2012). *Chaikong road: cultural commodification for tourism in Chiang Khan District, Loei province* [Master's thesis, Khon Kaen University]. (in Thai)
- Narasaj, B. (2018). *Lan Chang Buddhist pagodas and the cultural heritage management of local communities in Mekong Basin* [Master's thesis, Khon Kaen University]. (in Thai)
- Patarasuk, U. (2011). *The study of the Influence of Phra That Phanom in Beliefs and rituals of Mekong Basin Community* [Master's thesis, Mahachulalongkornrajavidyalaya University]. (in Thai)
- Pramong, S. (2017). *Thung Sumrit Heroism Memorial: The Commodification of Local Culture* [Master's thesis, Khon Kaen University]. (in Thai)
- Promphakping, N. (2014). *The Construction of Social Space of the Phu Thai National Development Cooperators of the Thai Nation* [Doctoral dissertation, Khon Kaen University]. (in Thai)
- Rajanuwat, D. (2008). *Urangadhat The Legend of Phra That Phanom (Bisadam)*. Bangkok: June Publishing Company Limited. (in Thai)
- Sirirat, P. (2020). *The Development of Spiritual Tourism Model by Community Participation for Sustainable Tourism Nakhon Phanom Province* [Doctoral dissertation, Mahidol University]. (in Thai)
- Sriwongsa, K. (2019). *The study of importance of Phra That Phanom through its replica* [Doctoral dissertation, Silpakorn University]. (in Thai)
- Suwakanth, P. (2011). *Economy and Politics in the Mekong Region*. Bangkok: Thammasat University Press. (in Thai)

- Tantimala, C. (2017). *Public Spheres and Production of Space: The Meaning of Social Relationships* [Doctoral dissertation, Srinakharinwirot University]. (in Thai)
- Testham, P. (1986) *A study of the legends of Phra That based on the twelve year's astrological cycle* [Master's thesis]. Thai epigraphy, Silpakorn University. (in Thai)
- The committee is working to request the registration of Phra That Phanom as a world heritage site. (2017). "*Phra That Phanom as a World Heritage Site*" *Strategies for applying for registration of Phra That Phanom as a World Heritage Site*. Nakhon Phanom: Wat Phra That Phanom. (in Thai)
- Tonlerd, S. (2015). A critical introduction of modern popular culture: Paradigm of culture and cultural phenomena in Southeast Asia. *Journal of Language and Culture*, 34(1), 29-59. (in Thai)
- Viravong, S. (1996). *History of Laos* (2nd edition). Bangkok: Matichon Publishing House. (in Thai)
- Wanliphodom, S. (2003). *The meaning of the Buddha's relics in the Siamese civilization*. Bangkok: Ancient City. (in Thai)
- Wat Phra That Phanom Woramahawihan. (2014). *Phra That Phanom*. Nakhon Phanom: Wat Phra That Phanom Woramahawihan. (in Thai)
- Wiphakphachanakij, T. (1999). *History of Isan*. Bangkok: Foundation for the Textbook of Humanities and Social Sciences Project. (in Thai)